

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
і м. К. Д. УШІНСЬКОГО

На правах рукопису

ПОПЛАВСЬКА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

ГЕНЕЗИС МЕНТАЛІТЕТУ ОСОБИСТОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ

Філософія - соціальна філософія
та філософія історії

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філософських наук

О д е с а - 1996

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії і соціології
Південноукраїнського державного педагогічного університету
ім. К. Д. Ушинського.

Науковий керівник - доктор філософських наук, професор
КАВАЛЕРОВ Анатолій Іванович

Офіційні опоненти - доктор філософських наук, професор
МІСУНО Аркадій Васильович
- кандидат філософських наук, доцент
Зайцев Валерій Олександрович

Провідна установа - Інститут соціальних наук при Одеському державному університеті ім. І. І. Мечнікова.

Захист відбудеться "5" листопада 1996 р. о "13" годині на засіданні спеціалізованої вченої Ради К. 05. 08. 04 в Південноукраїнському педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського (Адреса: 270020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, корп. Фізико-математичного факультету).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

Автореферат розіслано "4" листопада 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої Ради
доктор філософських

М. С. Дмитрієва

ЛННБ України ім. В. Стефаника

М. В. Стефаника
ЛННБ України

00753710 (N)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертації. Час, в який нам випало жити та діяти, наповнений особливим історичним змістом. Окрім значних суспільних катаклізмів, що й раніше траплялися в історії, нині ми є свідками фундаментальнішого і навіть рідкісного процесу зміни глибинних структур самого мислення та світогляду в цілому. Дійсно, озираючись назад, на шлях, пройдений людською цивілізацією, можна помітити, що такі ментальні сходинки долалися людством лише декілька разів.

Сьогодні ми підходимо до зовсім нової фази нашого буття - доби всесвітнього об'єднання людства в дійсну (не лише формально-родову або формально-історичну) цілісність, в справжню живу культурно-історичну єдність.

Поглиблення кроскультурних взаємодій, духовна інтеграція різноманітних культурних прошарків в єдину всесвітню спільноту, взаємовпливи різних структур і контекстів світосприйняття - усі ці процеси особливо загострюють перед людством питання: якими духовними і матеріальними надбаннями зумовлюється дійсна єдність людства? Яке співвідношення традицій і новацій, науки та моралі, відмінностей та стрижневої спільності культур?

Від відповідей на ці запитання залежить повнота процесів трансляції духовних цінностей, з'ясування їхньої конституючої ролі у становленні способів мислення; в становленні ментальності.

Зруйнування повсякденних традиційних соціально-культурних стереотипів суспільного життя, стрімкі зміни у довкіллі, що викликає "футурошок", знаходить відбиття у масово-психо-

логічних процесах. Проте, надати сил, необхідних для протистояння цим процесам, може лише жива континуальність національної культури.

Лише прилучення до цієї живої континуальності, спадкоємності духовного розвитку породжує розуміння буття в кожен момент історичного часу як дару, унікальним способом піднімає особистість і разом з тим вимагає від неї відповідних діянь, відповідної ініціативи тут і тепер, в даній неповторній точці її присутності в культурі та в історії людства. У зв'язку з цим сьогодні істотно амінюється сприйняття культури.

Культура попередньо завдана кожному безвідносно до його соціального походження як історично усталений спосіб життя або спосіб буття, який породив людську спільноту. Ставлення до неї постає не як проблема теоретичного визначення, а як зазначення збереження та укріплення культурних традицій, мови і звичаїв, природно даного та створеного предметного світу, тобто того, що називається культурним ландшафтом, середовищем проживання та культурним підґрунтям.

Вектор подібного розуміння культури спрямований, таким чином, хоча й в історичну перспективу збереження й, можливо, до відродження та розвитку культури, але, проте, вказує на культуру як на саму життєву реальність, як на спосіб людського буття.

До рубежа третього тисячоліття, людство мимоволі - така логіка об'єктивного розвитку - повинно підійти з новою парадигмою світосприйняття та світоставлення, яка дасть змогу не лише вижити, але й надасть нових забарвлень творчим можливостям людини. Тому на разі чи ненайактуальнішою темою ми

вважаємо дослідження індивідуальної ментальності, глибини феномена "людина", нескінченності перспектив і змістових потенцій, закладених у внутрішній світ кожного людського "Я".

Ще М. Бердяєв у свій час писав, що усі спроби зовнішнього пізнання світу без занурення у глибину людини давали лише поверхові знання речей, бо розгадка сенсу схована у самій людині.

Таке дослідження виводить на розуміння сучасних тенденцій розвитку нового планетарного мислення, що лежить в основі міжкультурного спілкування, міжсуб'єктного і політичного взаємопорозуміння.

Фіксуючи стійку налаштованість внутрішнього світу людини, яка об'єднує його в соціальні групи та історичні спільноти, термін "менталітет" слугує засобом аналізу й пояснення в гуманітарному знанні, особливо в тій мірі, в якій його предметові притаманний динамічний історичний вимір.

Проблема визначення терміну "менталітет" зустрічається уже у Р. Емерсона (1856), проте свій продуктивний і багатоплановий розвиток поняття "менталітет" одержало в роботі Леві-Брюля (1922) "Первісне мислення".

Надалі дослідження поняття "менталітет" та небачених обширів, які за ним відкриваються, ми знаходимо у працях М. Пруста, Ж. Лефевра, М. Блока, Л. Февра, А. Валлона, Ш. Блонделя, І. Мейерсона, З. Барбу та інших французьких вчених.

Класичними взірцями розкриття менталітету різних епох є праці нового покоління школи "Аналіз": Ж. Ле Гофора, Р. Мандру, Ж. Дубі та інших істориків, у тому числі істориків культури, науки, мистецтва - І. Хьойзинга, Ж.-П. Вернана, П. Франкастеля, Е. Панофскі.

Концепція колективної ментальності, яка склалася в історіографії та соціоісторичній психології, має свої аналоги в таких конструкціях, як, наприклад, поняття "соціальний характер", запропоноване Е. Фроммом. Подальшому розвитку та поглибленню цих концепцій і досліджень сприяв структуралізм (К. Леві-Стросс, М. Фуко та Ф. Бродель).

Ці вчені, закликаючи до всеосяжного синтезу наук про людину в межах перетвореної історії, намагались внести саме аналітичну рівноманітність і дискретність в тоталізуючі та континуалізуючі історичні концепти "духу", "індивіда", "свідомості" тощо.

Історія вітчизняної інтерпретації поняття "менталітет" досить недовгочасна. Пальма першості тут належить відомому історику культури, досліднику духовного універсуму людей середньовіччя - А. Я. Гуревичу. Історик ментальностей намагається за прямими повідомленнями текстів виявити ті аспекти світосприйняття їхніх творців, про які останні могли лише мимоволі "обмовитися". За "планом висловлення" він шукає "план змісту".

Так працювали й працює нинішні сучасні вчені-історики і культурологі. Серед них: С. С. Аверинцев, М. А. Андрєєв, Л. М. Баткін, М. М. Бахтін, І. С. Кон, М. І. Конрад, Д. С. Лихачов, Ю. М. Лотман, О. Ф. Лосєв, Н. В. Рєв'якіна та багато інших.

Багаті традиції в дослідженні проблеми, близької до ментальності особи, має київська філософська школа (П. Колпін, В. Шинкарук, В. Восєнко, І. Вичко, В. Табачковський, А. Канарський, В. Іванов та ін.).

Серед інших українських філософів, що досліджують різні аспекти проблеми менталітету, можна виділити роботи про його

національну специфіку (В. Храмова, І. Гончаренко, М. Грими, В. Москалець, І. Старовойт), про менталітет як соціальне явище (Є. Донченко та І. Бичко), а також про лінгвістичні та культурологічні аспекти поняття ментальність (А. Ю. Ясніцький та І. А. Ясніцька).

При широкому спектрі наукових інтересів доводиться констатувати той факт, що проблема індивідуальної ментальності усе ще залишається маловивченою, що стало підставою поглибленого розгляду феномену менталітету особистості.

Об'єктом даного дослідження став внутрішній світ особистості як багатогранне та багаторівневе утворення.

Предмет дослідження - менталітет особистості як елемент її внутрішнього світу в становленні та розвитку.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації - дослідити процес становлення та розвитку менталітету особистості в умовах національної культури.

Реалізація основної мети дослідження передбачає вирішення таких завдань:

- здійснити теоретичний аналіз понять "менталітет особистості", "ментальна свідомість", "ментальні структури", "менталітет нації" і визначити їхнє місце та роль у системі філософських категорій;
- проаналізувати фактори становлення і розвитку менталітету особистості та визначити механізми даного процесу;
- розглянути менталітет особистості в діячності та синхронії.

Теоретична та практична цінність дослідження. Зміст і основи дисертації можуть бути використаними при розробці

конкретних механізмів становлення того чи іншого типу менталітету, його структури, еволюції та опосередкованого впливу на усі види духовно-практичної діяльності суспільства, у філософських, психологічних і культурологічних дослідженнях з теорії особистості, а також в дослідженнях сучасних тенденцій розвитку нового типу мислення.

Певні розділи дисертації можуть бути використаними у вивільському курсі соціальної філософії.

Наукова новизна дослідження. Дисертація є комплексним, міждисциплінарним дослідженням менталітету особистості, як філософського поняття та соціального явища. В роботі дається визначення поняття "менталітет особистості", даний аналіз структури менталітету та її елементів, виявлений зміст менталітету і форми його виразу, показані основні ментальноутворюючі чинники і механізми, дано визначення понять "соціальний характер" і "національний менталітет", проаналізовано менталітет особистості, як феномен культури, установлені особливості взаємодії менталітету особистості та менталітету культурно-історичної епохи. В результаті на захист виносяться такі положення, що мають наукову новизну:

менталітет особистості є елементом її внутрішнього світу. Функціонуючи як стрижень або ядро цього світу, він відбиває глибинний зв'язок людини із суспільством та культурою, спрямовуючи дії, головні мотиви та установки поведінки, які визначають адатність особистості зберігати самотність та відмінність в різноманітних мінливих життєвих ситуаціях;

аналіз структури менталітету дає нам змогу розуміти його як багаторівневе та багатогранне утворення, еле-

ментами якого є: "розуміння", "інтуїція", "ментальна свідомість" і "ментальні структури";

зовнішньою формою відбиття менталітету є стиль життя особистості як вияв індивідуального в соціальному.

При цьому форма, як спосіб зовнішньої передачі змісту, фіксує відносно стійку визначеність зв'язку елементів змісту та їхньої взаємодії і являє собою єдність внутрішнього і зовнішнього;

аналіз менталітету як соціального явища виявив такі конструкції, як "соціальний характер" і "національний менталітет" і співвідношення між ними;

менталітет особистості утворюється середовищем, формується в процесі спілкування, творення; споживання та інших видів діяльності під впливом різноманітних соціальних чинників, серед яких нами були виділені: родинний, культурно-історичний та географічний або ландшафтний і за участю психологічних механізмів, таких, як потреби, ситуації їхнього задоволення, диспозиції, що виконують роль балансуючих елементів, а також за участю механізмів культури, що визначають зміст менталітету - культурних сенсів та культурних очевидностей;

аналіз менталітету як феномена культури дає нам можливість розуміння органічного зв'язку типу індивідуального менталітету з типом культури тієї чи іншої епохи;

універсальні категорії культури відбивають визначальні категорії людської свідомості, утворюючи своєрідну модель світу, або ментальність, ту мережу коор-

динат, на підставі якої формується світовідношення особистості.

Теоретична та методологічна основа дисертації. В роботі використовуються основні методи дослідження: конкретно-історичний, системний, структурно-функціональний. Принципове значення має звернення до базових категорій філософії "окреме, одиничне, загальне", "внутрішнє й зовнішнє", що дозволяє подати концептуальне висвітлення менталітету особистості як феномену національної культури.

Основними теоретичними джерелами й базою дослідження постали філософські, психологічні, культурологічні та історичні праці, присвячені проблемі буття людини в культурі, організації внутрішнього світу особистості, в якому живе невидимий зв'язок людини з оточуючим її світом. Автор спирається також на оригінальні роботи західних і американських соціологів та психологів що до вивчення різноманітних концепцій ментальностей.

Апробація роботи. Дисертація обговорювалась на кафедрі філософії та соціології Південноукраїнського педагогічного університету (м. Одеса), на якій вона і була виконана. Результати дослідження було висвітлено в доповідях на міжнародних науково-теоретичних конференціях: "Культура та етнотика" (червень 1994 р.), "Філософія. Менталітет. Освіта" (жовтень, 1994); "Сучасна криза суспільства та шлях її подолання" (Запоріжжя, 1995).

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох глав і висновків, переліку літератури.

ІІ ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, дається короткий огляд наукової літератури з питань, що розглядаються, сформульовано мету та головні завдання дослідження, показано наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації.

У першій главі - "Менталітет особистості як філософське поняття та соціальне явище" - аналізується поняття "менталітет особистості", виявляється співвідношення його із суміжними поняттями: "світогляд" і "внутрішній світ особистості", розглядається структура менталітету та її елементи, проведено аналіз менталітету особистості як явища соціального, у зв'язку з чим розглянуті такі конструкції, як "соціальний характер" і "національний менталітет".

Сучасні дискусії щодо терміну "особистість", його змісту, пов'язані з швидкою зміною місця окремої людини в суспільстві, зі збагаченням її духовного світу, показали, що відбувається ускладнення її соціальних функцій. Яюжна наука, що вивчає людину, розглядає її під властивим їй кутом зору, восереджуючи увагу на різних аспектах та умовах індивідуальної цілісності, автономії й активності.

У нашому випадку ми намагаємося зрозуміти природу людини через аналіз глибинного рівня індивідуальної свідомості, який є ментальною свідомістю, через аналіз ментальних структур, та їхніх функцій, що знаходяться на рівні несвідомого, аналізуючи механізми глибинного взаємозв'язку суспільства та людини, тобто все те, що входить у поняття "менталітет".

Є лише один спосіб обґрунтувати право даного поняття на

існування - показати, що за ним стоїть реальність, яка не охоплюється і не пояснюється остаточно з інших точок зору. Щодо цього, то нам допоможе зіставлення поняття "менталітет" з поняттям "світогляд", досить добре вивченим у вітчизняній філософській літературі.

Якщо поняття "світогляд" попри все свою багатоплановість має все ж визначену когнітивну першооснову (від "примітивно-емпіричних" до "філософсько-теоретичних" і наукових його форм), то цілісне світовідношення або, точніше, ментальність явно ближче до сфери відбиття внутрішнього життя, індивідуалізованого суб'єктивного буття особистості. Загальність ідеальних орієнтирів, образів, програм поведінки і т. ін.; що формуються і затверджуються тут, прямо апелюють до конкретної життєвої практики, яка неминуче виходить за межі форм її концептуального розуміння, що використовуються в духовній культурі. Використовуючи старе філософське розмежування можна, мабуть, сказати, що якщо світогляд попри все свою ідейно-змістовну насиченість є насамперед феноменом "духу", то менталітет у такій же мірі виступає як явище та необхідний спосіб існування живої, кровно зитої з предметно-практичною "плоттю" (і, звичайно, одухотвореною) людської "душі". У той же час і менталітет і світогляд є елементами внутрішнього світу особистості, способами засвоєння нею дійсності, формами життєвої орієнтації.

Інтерсуб'єктивний у своїй суті світ менталітету усвідомлюючись і раціоналізуючись лише вибірково, "плямами", зв'язує високораціоналізовані форми свідомості (науку, філософію, політику, ідеологію, релігію тощо) зі світом несвідомих структур, з неусвідомленими культурними кодами,

визначаючи цим образ цілосного життя людини.

Природне й культурне, раціональне й емоційне, свідоме й несвідоме, індивідуальне й громадське всі ці опозиції "ле-рекрешуються" на рівні менталітету, розчинюючись в його структурах.

Аналіз структури менталітету дає нам змогу розуміти його як багаторівневе й багатогранне утворення, елементами якого є: розуміння, інтуїція, ментальна свідомість і ментальні структури.

Ментальна свідомість - це глибинний рівень індивідуальної свідомості, яка виступає універсальною підставою застосування усякого знання про світ в дійсності, умовою, при якій людське знання виявляє своє справжнє значення для життя, одержує онтологічні характеристики.

Ментальні структури як елемент невідомого задають головний тон світовідчуття та емоційного забарвлення свідомості. Через свій інтимно-особистий характер вони виступають як безпосередня життєва реальність, котру майже не можливо визначити та висловити в раціональних, остаточних поняттях.

Інтуїція в структурі менталітету є моментом зв'язку невідомої та ментальної свідомості, переходу першого в друге. Вона нестільки надає змісту тій чи іншій структурі, скільки відбирає для наступної репрезентації у свідомості.

Розуміння в структурі менталітету є насамперед онтологічним, а не гносіологічним визначенням суб'єкта. Розуміння - це завжди певне світорозуміння, яке утворює життєво-сенсові орієнтири буття та практичні дії.

Таким чином, менталітет особистості як елемент її внутрішнього світу точніше як ядро цього світу утворює

спрямованість дій, основні мотиви та настанови поведінки, які визначають її (особистості) здатність бути самобутньою й відмінною в різноманітних і мінливих життєвих ситуаціях, тобто утворюють стиль життя даної особистості, тим самим визначаючи менталітет як явище за характером своїм соціальне.

Аналіз менталітету як соціального явища привів нас до необхідності розглянути конструкції "соціальний характер" і "національний менталітет".

Поняття "соціальний характер" достатньо широко досліджувалося як в зарубіжній, так і в вітчизняній гуманітаристиці. Згідно з Є. А. Осиповою, основний тип особистості або соціальний характер відбиває "комплекс рис, типових для більшості індивідів, даного соціального цілого". Він здатний "найкращим чином виразити істотні цінності даної культури", оскільки "найкраще інтегрує основні інститути даного суспільства, і в цьому розумінні тотожний національному характерові".

Даний погляд викликає заперечення. Соціальний характер - істотний, але не найглибший компонент особистості. Він аосереджує в собі далеко не усі цінності культури і слугує лише однією з умов її інтеграції. Ще ризикованішим є твердження про тотожність соціального характеру з національним. Серед представників будь-якої нації відповідно до її соціально-культурної диференціації ми зустрінемось з безліччю соціальних факторів, але дивно було б вважати, що одній нації притаманне декілька національних характерів.

В якому ж співвідношенні перебуває соціальний характер в менталітетом соціуму, нації. Виходячи з визначення менталітету нації як глибшого рівня колективної свідомості, виключаючи і несвідомі структури як підстави соціальної та

індивідуальної динаміки, соціальний характер виступає відбиттям цієї підстави, умовою або способом його реалізації.

І якщо менталітет особистості є ров'єднуючим фактором, видбиваючи внутрішній, самобутній світ індивідуальності, то менталітет нації є чинником об'єднуючим, таким, що дає можливість особистості відчутти свою причетність до якоїсь спільності людей, певної нації.

В другій главі дисертаційної роботи "Фактори становлення та розвитку менталітету особистості в національній культурі" проводиться послідовний і ґрунтовний аналіз соціальних факторів, культурних і психологічних механізмів, що відіграють на думку автора, вирішальну роль у процесі становлення та розвитку менталітету особистості. Самовизначення особистості в людському світі є діалектичним процесом її входження, вростання в життєву реальність і разом з тим персоніфікацію, видскремлення в ній. Тому впровадження індивіда в предметне і людське оточення повинно мати за головну мету таку адаптацію, яка призводить до здобуття, а не до втрати "самості", до становлення власного "Я". "Особисте" народжується в процесі життєприяття, а не відречення від "самості". Звідси і самосвідомість особистості повинна черпати свій зміст не лише з констатації ознак власної відмінності від усього оточуючого, скільки з уподібнення його собі, з відношення до суцього й сущим, як собі подібним, тобто з родового, єдиносущного зв'язку.

В акті самовизначення індивідуальне дано як загальне - така формальна особливість рефлексії, що породжує індивідуальну самосвідомість.

Чи стане в дійності індивідуальне людським - це вже

конкретне запитання, яке вирішується практикою життя, котра виявляє перед усім суспільством справжню міру людського, що полягає у вчинках та діях кожного індивіда.

Таким чином, "свята святих" індивіда його власне "Я", його менталітет, що адається спочатку агустком відмітних властивостей, чистої самобутності та оригінальності, в реальному житті підлягає порівнянню, отстожненню, як якась вимірювана величина людського. Це не насилля над неповторністю особистості, а відбиття того реального факту, що вона адатна утверджувати та реалізовувати свою самобутність лише в наявних у суспільстві формах людської життєдіяльності.

Тут особистість відразу ж стає одним з співучасників деякої спільної справи, адатною виконати її більш-менш успішно, порівняно з іншими. Тим самим і самобутність особистості практично утверджується лише як особлива перевага у вирішенні загальних людських завдань незалежно від того, як усе це уявляється особистості в її заробумінні.

Таким чином, загальна структура життєдіяльності людського суспільства та людського світу, заснована на відношенні загального (загально людського), особливого (соціально-історичного) та одиничного (індивідуального й особистого), знаходить своєрідне відбиття в актах і процесах самовизначення та самосвідомості особистості, в будуванні мікрокосма її духовного світу. Своєрідність ця міститься в тому, що весь простір, який лежить між загальнолюдським і особистим, індивід проходить на практиці і у власній свідомості, так би мовити, "від себе", як суб'єкт, якому належать об'єктивні рівні будування світу перетворити в рівні власної суб'єктивної визначеності. Індивід є людиною об'єктивно й первісно,

тобто, за походженням, і належить до роду людей, однак він має стати людиною також суб'єктивно, "для себе", в активних формах життєдіяльності та самосвідомості. Належність індивіда до роду повинна обернутися суб'єктивною належністю роду до індивіда. Інакше кажучи, родовому належить стати індивідуальним здобутком, що рівнозначно суб'єктивному розвитку індивіда в людину. Останнє означає саморозвиток і утворює етапи феноменологічного ряду становлення індивідуальної самосвідомості, її компонентів та опорних точок. По суті це творення внутрішнього світу особистості.

Менталітет особистості як елемент її внутрішнього світу створюється середовищем, формується в процесі спілкування, творення та інших видів діяльності під впливом різноманітних соціальних факторів, серед яких нами були виділені: родинний, культурний, історичний і географічний або ландшафтний, і за участю культурних і психологічних механізмів. Серед психологічних механізмів ми виділили потреби, ситуацію їхнього задоволення та диспозиції, які виконують роль балансуєчих елементів. Культурними механізмами закріплення традиційного досвіду та спадку є культурні сенси та культурні очевидності.

Культурні сенси є структурними компонентами ментальної свідомості особистості. Вони також відкривають світ у плані його розумності та усвідомленості, життєвої значущості для перспектив індивідуального розвитку людини.

Символічний зміст менталітету особистості дозволяє їй свідомо ставитись до культури в цілому, до її минулого й сучасного. Символіка ніби спресовує життєво-значущі для всієї культурної спільності події, що мали місце в минулому, але

актуальні для сучасності, значущі для усіх і кожного.

Очевидності культури, що є звичайними умовами життєдіяльності кожного індивіда, характеризуються певною самоданістю, в приводу якої у представників культури не виникає потреби в рефлексії. Вони складають базис культурної діяльності в самих різних формах і видах: у мові, в звичаях, ритуалах, в оцінках, в практиці спілкування. Духовно-практичний синтез очевидностей здійснюється в менталітеті особистості, тому в своїй самосвідомості особистість у такій же мірі звичайно включається в культурний досвід, як і в своєму бутті, точніше, загальноприйняті умови життєдіяльності охоплюються в ментальній свідомості особистості як усвідомлені та значущі орієнтири в світі.

Належність до світу як до загальної спадщини багатьох поколінь предків, як цілісної "ойкумени" актуального буття визначає зміст менталітету особистості, оскільки завдяки нерозривному зв'язку зі своєю Батьківщиною, зі своєю нацією, особистість завжди прилучено до всієї "ойкумени" народного життя та її культури, до історичного минулого, сучасного та майбутнього Батьківщини, до загального сенсу народного життя та до долей своєї Вітчизни.

В третій главі - "Менталітет в діяхронії та синхронії" - даний діяхронічний і синхронічний аналіз менталітету як феномена культури, котрий дозволив зрозуміти органічний зв'язок типу менталітету особистості з типом культури, тієї чи іншої епохи і в кінцевому підсумку, з типом суспільно-економічної формації, що становить матеріально-практичний базис суспільства.

Як формується те, що являє собою менталітет а тієї чи

іншої епохи? Очевидно, для того, щоб зрозуміти життя, поведінку, тип мислення та культуру людей минулих епох, важливо було спробувати відновити притаманні їм уявлення та цінності. Треба виявити "звички свідомості" цих людей, спосіб оцінки ними дійсності, особливості бачення ними світу, тобто все те, що становить поняття "менталітет".

Для відповіді на зазначені запитання нам потрібно піти шляхом виявлення основних універсальних категорій культури, без яких вона не можлива й якими вона прийнята в усіх своїх творіннях. Це одночасно і визначальні категорії людської свідомості. Йдеться про такі поняття та форми сприйняття дійсності, як "час", "простір", "аміни", "причина", "доля", "число", ставлення чуттєвого до надчуттєвого, відношення частин до цілого тощо. Ці універсальні поняття в кожній культурі зв'язані поміж собою, утворюючи свого роду "модель світу" або ментальність - ту мережу координат, за допомогою якої люди сприймають дійсність і будують картину світу, наявну в їхній свідомості.

Дані категорії передують ідеям і світоглядом, які формуються у суспільстві чи його груп, і тому, якими б різними не були ідеологія та переконання цих індивідів та груп, у основі їх можна знайти універсальні для всього суспільства обов'язкові поняття та уявлення, без яких є неможливою побудова жодних ідей, теорій, філософських, естетичних, політичних чи релігійних концепцій і систем.

При визначенні поведінки індивідів і соціальних груп, дані категорії є відбиттям реального ставлення людини до світу. Специфіка розуміння цього ставлення - парадигма, яка впливає на тип засвоєння людиною світу та відбивається у

відповідному типі культури.

В роботі досліджуються парадигми, притаманні двом культурним регіонам: Заходу та Сходу - парадигма: діяльність, домінанта - активність та парадигма - недіяльність, домінанта - споглядання. Ці світоглядні детермінанти відіграють роль орієнтирів, що стосуються світу, і в напрямку яких відбувається творення менталітету епохи.

У висновках підбиваються основні підсумки дослідження, які можуть бути використані для подальшої розробки проблем, що розглядаються в дисертації.

Основні ідеї та положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Духовное возрождение - основа нравственного самосознания личности //Культура и этно-этика. Международная научно-теоретическая конференция: /1-2 июня 1994/ Ин-т философии НАН Украины, выпуск 4; "Этносы и живая мораль общества", с. 24-26, Киев.
2. Исследование менталитета: личность и национальная культура //Философия. Менталитет. Образование: Материалы международной научно-теоретической конф. /12-14 окт. 1994/. - Одесса. - С. 34-36.
3. Менталитет и мировоззрение - формы жизненной ориентации личности //Там же. - С. 76-80.
4. Менталитет личности в общественно-историческом процессе //Современный кризис общества и пути его преодоления: Материалы международной науч.-теоретич. конф. /27-28 апреля 1995/. - Запорожье. - С. 20-22.

АННОТАЦИЯ.

Поплавская Татьяна Николаевна. Генезис менталитета личности в национальной культуре.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 - социальная философия. Южно-Украинский государственный педагогический университет им. К. Д. Ушинского. - Одесса, 1986.

В диссертации раскрывается сущность понятия "менталитет личности", его соотношение со смежными понятиями и место в системе философских знаний.

Анализ данного понятия осуществлен в трех аспектах: как собственно философское понятие, как социальное явление и как феномен национальной культуры.

В работе показывается, что становление менталитета личности является предпосылкой развития и становления целостного внутреннего мира самой личности, залогом ее жизнеспособности и жизнедеятельности.

ANNOTATION

Poplavskaya Tatiana Nikolaevna. Genesis of mentality of a personality within national culture.

Dissertation for application for the scientific degree of the bachelor of the philosophical sciences on speciality 09.00.03 - social philosophy and philosophy of history. South Ukrainian pedagogical university. - Odessa, 1996.

Essence of the concept "mentality of a personality", its correlation with overlapping concepts and its place in philosophical knowledge system are being revealed within the dissertation.

Analysis of the given concept has been realised in three aspects, as philosophical concept itself, as social phenomenon and as phenomenon of national culture.

It is shown in the dissertation that the formation of the personality's mentality is the basis of the formation and development of the inner life of the personality itself, it is also warranty of the personality's originality and its vital activity and viability.

Ключові слова: менталітет особистості, ментальна свідомість, ментальні структури, менталітет нації.

Підписано до друку 03.06.1996 Формат 60x84/16. Папір газетний. Друк офсетний. 1,28 ум.друк.арк., 1,38 обл.-вид.арк. Тираж 100 прим. Замовлення №/38

Одеський державний політехнічний університет.
270044, Одеса, пр.Шевченка,1.

AB 35.307

Ab 55.517